

The Elijah Institute

חוכמת התשובה, השבח ושאלת שאלות
מקורות פנימיים לצמיחה באמצעות תשובה באמונה הנוצרית
Franz Jozef van Beeck

דתות חוצות גבולות: הפתעות, חרדות

בעודי עומד בעיר העתיקה לשאת בפניכם דברים, אני רואה בעיני רוחי את הציור של מרק שאגל "צליבה לבנה", הנמצא במכון לאומנות בשיקגו. בציור הנפלא הזה, שהושלם – זמן רב לפני השואה וזוועותיה, ישו הצלוב מוקף בסצינות מפוגרומים מזרח אירופיים מהעיר, בתי כנסת עולים באש, ספרי תורה מחוללים. אפשר הטרדה של יהודים, סילוקם רק לנחש כיצד נראה הדבר בעיניים יהודיות; האם העולם התהפך? הצלב, המסמל מאז ומתמיד את הרדיפה, הופך בציור זה לסמל של רחמי ה' על היהודים הסובלים. עם זאת, בכל צורה שמסתכלים על זה, הציור של שאגל הופך את הקערה על פיה בכל הקשור לנו הנוצרים. בציור זה, ישו אינו קורבן הדחייה היהודית, כפי שהוא מתואר אפילו בברית החדשה; תחת זאת, עירום ועריה, הוא בצד של היהודים – בצד הקורבן; הכסות שלו היא הטלית, בה מתעטפים היהודים בזמן התפילה. הוא הפך לדוגמא של היהודים הסובלים במסעם האינסופי דרך מדבר האומות, כאשר הם יכולים לפנות רק לה' החי. האקסודוס החוזר, שצויר בידי יהודי אוקראיני בשנות השלושים של המאה ה-19, כאשר היהודים באירופה טרם חוו את הרע מכול.

האם ישו הנוצרי הוא באמת מטרה ללעג של הנוצרים? בציור של שאגל התשובה לכך שכן היא נאמרת ללא מילים; כן, אלו המכירים בישו מנצרת כמשיח הרבה יותר פשוטה של ה' וכמושיע שלהם כופרים בו בדמות היהודים שהם רודפים כעניין שבשגרה, דהיינו, בצורה שיטתית. אך כיצד ניתן להסביר זאת? בסיפור הקצר הנודע "יוסל רקובר מדבר אל ה'", מאת יהודי אחר, צבי קוליץ', המחבר לא רק שואל את השאלה, אלא גם עונה עליה בצורה מפורשת: בדמות של יוסל רקובר, העומד למות כאשר המילים של ישו המת על שפתיו, ישו הנוצרי נדחה ע"י מי שנוהגים באלימות פעילה כלפי היהודים, אך מבלי

שהרסנותם תתגלה, באמצעות הנוצרים האפתיים השקועים בעצמם, אשר בשתיקתם הופכים שותפים לאותה אלימות.

סיפורו של צייר – "סצינה אחרת. עולה במוחי ספרו של חיים פוטוק "שמי הוא אשר לב יהודי אשר ההצלבה של ברוקלין מנכרת אותו מהקהילה החסידית שלו, אף על פי שהדבר נעשה בברכתו הסמויה של הרב המסתורי שלה. אני שומע גם את קולו של הנס-ג'ורג גאדאמר, שנולד לפני מאה שלמה, ועדיין שואל שאלות שמועלות ע"י העתיד. לאחרונה, הוא אמר שכעת הוא יודע "באיזו שכיחות טעיתי". עם זאת, לאחרונה הוא העלה תימה נוספת אליה תמיד התייחס בשתיקה אגנוסטית, דהיינו, האחריות המשותפת של הדתות הגדולות. עליהן לשמור לבל ידרדרו המחלוקות ביניהן לאלימות; רק כך יוכלו להצליח בעשיית צדק למיסתורין מאחורי האופק שלנו. בעיניים של גאדאמר, זהו האתגר ההרמנויטי (של פרשנות כתבי קודש) במלוא מובן המילה של תקופתנו. האם בדברים אלה הוא מביע תשובה על שתיקתו המתמשכת בנושא הדת? האם הוא נביא המדבר בקול ששמע בקרבו זה מכבר? האם הוא שני הדברים גם יחד? מי יודע? אך האם זה משנה?

סצינה אחרת. שוב אני רואה בדמיוני את אבינו הקדוש האפיפיור ג'ון פול השני בתפילה באסיסי, כאשר מצדדיו כל כך הרבה אנשי רוח בעמדות של הזדמנות נבואית ואחריות בדתות. בתגובה, אני שומע את ההתאבלות אחוזת הפניקה, שהחלו בה החברים הקתולים פחות מ 24 שעות לאחר התפילה באסיסי, אשר עדיין נשמעת ומופצת בכתובים כיום, המכריזה כי האפיפיור ג'ון פול השני הוא כמעט כופר המטעה את העולם כולו בכל הנוגע לאמיתות של האמונה הקתולית, שעכשיו נאמר לנו הקתולים לאכול את הצו השני, הפרות הבאושים של הכפירה שהוסמכה בידי ה

Nostra Etate

של מועצת הוותיקן בנוגע ליחסי הכנסייה הקתולית עם הדתות הלא נוצריות, ואפילו נאמר שרעידת האדמה שאירעה לא מזמן באסיסי חייבת להתפרש כעונש משמיים בגין העוול שבוצע שם.

הרצף. באוגוסט הקרוב, כאן בתקופתנו אנו, מהו גורלנו? הבה נשוב לקצה האחר של בירושלים, בית הספר אליה לחקר החוכמה בדתות העולם יארח צוות בינלאומי של פרופסורים וסטודנטים, שיציג את השאלה הבאה: האם ייתכן שאנשים או אפילו קהילות יהיו חברים ביותר מאשר דת גדולה אחת? דהיינו, האם אני, כומר ישועי בכל רמ"ח איברי, יכול להיות יהודי או הינדואי בעת ובעונה אחת, במובן המשמעותי של הייעודים האלה? צוות ההוראה יכלול נוצרי בפטיסטי, הינדואי, מוסלמי, בודהיסט, דיקן מחלקה ללימודי דת באוניברסיטה בארה"ב, יהודי אורתודוקסי, וכומר ישועי, רומאי קתולי

מבחירה. נעבור למשהו אחר. לאחרונה, היינו עדים לפרסום "חוכמת הינדו לכל ילדי האלוהים", שנכתב בידי כומר ישועי; האם זוהי הבטחה לאסיף חדש – של שלום? כמה עובדות: לאחר מאות שנים של שכחה, שוב נקראים כתבי הכומר הדומיניקני מהמאה הברטולומה דה לס קאזאז (1474-1566); זהו כתב אישום – 16 והבישוף החרף ביותר של הקונקוויסטה

הספרדית באזור שהוא היום צפון אמריקה הלטינית. הוא מגנה את הטקטיקה של החיילים והמיסיונרים של דמוניזציה של האלוהות והטקסים של האמריקאים הילידים כדי להמציא אמתלות להריסת התרבות ותפיסת אדמות האנשים. לפני כשנתיים, חבר ישועי אשר חי, למד ולימד תיאולוגיה באינדונזיה במשך כ- 50 שנה, אמר לי, שהפורטוגזים, "שמעולם לא טרחו לעשות משהו בשביל הילידים שעליהם שלטו, פרט להביא להם אמונה", אהובים עד לימינו אנו ע"י המקומיים בכל מקום, לפחות באזורי החוף – כאשר מזרח טימור היא רק דוגמא אחת. קשה להאמין. אך האם יש אמת בדבר, לפחות ברמה מסוימת? והאם יכול הדבר ללמד אותנו משהו היום?

ניתן להמשיך כך עוד ועוד, בפרט בעיר זו, המלאה עדיין בהבטחה של צדק ושלום סופי בדיוק כשם שהייתה זירה לחוסר צדק ומלחמה נצחית, שהחלה עם לכידתו של דוד המלך את ציון, המעוז שהפך לעיר דוד, אשר את המילניום השלישי שלה סייעתי לציין במכון שלום הרטמן לפני כ- 10 שנים, בביקורי הראשון בירושלים.

מה שמתרחש לנגד עינינו, הוא, שהדתות הגדולות מתחילות סוף סוף למצוא בעצמן את זה כבר נעשה, ולעיתים קרובות גם – הכוח לא רק להשפיע על דת גדולה אחרת לעצמן להיות מושפעות על ידן. האם הגורלות אלא גם (ובפרט) להרשות – בנקמנות המעורבבים של העבר הופכים לסדר היום המוסרי של היום? האם מפגש הגורל מזמן סוף סוף מפגש אנושי? והאם יוליד המפגש שלום או מלחמה? תשובתי מותנית. המפגש ותחת, עשוי להוביל לשלום, רק אם נוכל להפסיק לחיות את הדתות שלנו באופן פוליטי זאת, נרשה לעצמנו להיזון ממעייני התשובה במסגרת כל אחת מהדתות. מדוע תשובה? מפני שזוהי הדרך היחידה ליצור משהו חדש רחום וחונן מההיסטוריה של מאות בשנים של האשמה והטלת אשמה. אדון, איפה, בשאלה הבאה: מהם המקורות הפנימיים לתשובה בדת הנוצרית שנפלה בחלקי הזכות להציע?

אוניברסליות

במאמר נבואי, קרל רהנר הסביר לפני שנים שהכנסייה הקתולית היא כיום קתולית בפעם הראשונה בהיסטוריה. היא הייתה תמיד – מבחינה אמפירית, דהיינו, אוניברסלית

אוניברסלית מכוח עקרונות הדת והאמונה ("אני מאמין בכנסייה, אחת, קדושה, קתולית אך כיום אפשר לראות קתולים בכל מקום, לצד מדריכי המקראה של ("אפוסטולית עקרונות הנצרות, הנזירות, כמרים, אפילו בישופים. זוהי עובדה בעל חשיבות דתית אלמנטרית, וברצוני להדגיש כי היא אינה מייצגת הצלחה קתולית, אלא אחריות נוצרית (ולפיכך, קתולית), חדשה, אשר עם מרכיביה המהותיים ביותר נמנית התשובה הוולונטרית. האוניברסליות האמפירית נמצאת כאן, והיא נמצאת כאן לתמיד. כך גם לגבי התשובה. מדוע? הבה אפתח בכמה תפישות לגבי אוניברסליות.

כל הדתות הגדולות הן אוניברסליות. בדרך זו או אחרת, יש להן השקפת עולם; היקום הוא האופק שלהן. היהודים והנוצרים מתחילים את כתבי הקודש שלהם עם ה' אשר יוצר את "השמיים ואת הארץ"; הם יודעים על חוכמה נצחית, למן ההתחלה, התורה העוסקת בילדי האלוהים, אשר יביאו אנושיות ואת היקום לאלוהים, קדוש, מאמין וצודק. הינדואים יודעים על הלורד וישנו ועל האחדות ממנה ואליה זורם כל אשר חי ומת, בחיפוש נצחי אחר ידע עצמי ושחרור אוניברסלי בודהיסטים מכירים את המושג "נירוונה" - הריק המאיר שאין לו צלם וצורה ממשית הנמצא מאחורי כל השינוי ומאחורי כל התאווה שהשינוי גרם, גורם וימשיך לגרום. סין יודעת על טאו, הדרך שלא ניתנת לשרטוט אשר ממפה בצורה לא נודעת את כל המפות והדרכים – הדרכים היומיומיות שאנו חושבים שאנו מכירים, כמו הדרכים שאיננו מכירים, או עדיין איננו מכירים. המוסלמים מאמינים באללה, שאיננו פחות רחום מהיותו גדול, ואשר ישפוט את העולם כולו בהתאם: במלכות וברחמים. ואפילו הדתות ה"קטנות", "המקומיות", - אלו של השבטים, "החמולות", "הנוודים", אנשי השוליים – הן "גדולות", שכן גם להן יש אופקים רחבים והכרות עם מיסתורין טרנסנדנטיים שמכיל ומוביל ושופט את כולנו ואת העולם כולו.

אכן, אין נפש של אדם, ומעט אם בכלל תרבויות אנושיות, שאין להן נגיעה לאינסוף, ולפיכך, אף דת בעולם אינה משוללת אוניברסליות. נפלא. מקסים. וכך, המקום בו אנו יכולים ליפול טרף לאשליות גדולות. הבה נראה.

הכישוף של אוניברסליות כוזבת

זהו שיא האירוניה, שהתנועה התרבותית שהייתה הראשונה להתעניין בדתות העולם, דהיינו, ראשית ההשכלה, לא רק שמה את הסובלנות בראש סדר היום שלה, אלא גם סיימה בהסקת המסקנה הגרועה מכל מקיום הדתות. כיצד ניתן להסביר את הדבר? בסוף המאה ה-17 וראשית המאה ה-18, מערב אירופה וצפון אמריקה היו עדות לעליית סוג חדש של אמונה באלוהים, שלא היה ידוע כדאיזם. היו בה שיירים נוצריים

בכך שלא הייתה בה נטישה מוחלטת של התנך או ישו. עם זאת, לנוכח הגועל ממלחמות הדת של העבר, ומוקסמת בידי פלטוניזם משתמע בעיקרו, היא תפשה את האמונה והדוקטרינה כגורמי השורש לצביעות ולאלימות, וביטלה אותם; תחת זאת, היא שמה את האמונה במוסר. בהתאם לכך, בדאיזם, כנות והיגיון הפכו למעלות הדתיות העיקריות של האנושות, והאל החי הפך מרוחק: בעקרון, ה' חדל להיות אלוהי אברהם, יצחק, ויעקב, משה והנביאים, ה' האב של ישו הנוצרי, ואללה הגדול והרחום – שטרם נודע לרוב המוסלמים בתקופה שהתפתח הדאיזם.

הקורבנות הראשונים של תנועת ההשכלה הדאיסטית היו היהודים המשכילים, בפרט במדינות דוברות הגרמנית.

משה מנדלסון (-1786-1729) מסכים, שאמיתות היהדות אינן שונות מאלה שה' נתן לכל בני האדם הרציונליים, "בעובדה וברעיון"; מכאן, החוקים המצווים בתורה אינם עניין של אמת אלא (בדומה לכל הדברים ב"דת מאורגנת"), קבלה אופציונלית של מסורות מיוחדות, לא אוניברסליות.

בתגובה, כביכול, הפוסקים התרבותיים החדשים, הנאורים של המערב, החליטו שהם סוף סוף הבינו מהי הדת, דהיינו, הרלגיוזיות הטבעית של האנושות, טהורה, לא מקולקלת, ולפיכך, אוניברסלית כמו גם סובלנית בעקרון. בהתאם לכך, היהודים נחשבו לאנשים "חכמים", ותו לא – גוטהולד אפריים לסינג (1729-81) כתב את

"Nathan der Weise"

להדגים בדיוק את זה. למעשה, כל הדתות של הודו, יפן, סין, "טורקיה" (עולם האיסלם), ואתיופיה (מבלי להזכיר את הפראים האצילים שהנאורים חשבו שהם רואים בכל העולם) נחשבו מרתקות וטהורות – טהורות הרבה יותר, למעשה, מאשר הנצרות האירופית הלא נאורה והיהדות, אשר היו שקועות בחשכת המנהג והתמימות, שכן הן בלבד אמונה ודוקטרינה עם משהו שלבטח לא היה אינטגרלי לדת. אני משאיר לחברי המוסלמים לקבוע אם הם מסכימים, שהתיאור הדאיסטי של שמירת הדת כעניין של נוהג ולא כמציאות הוא מחמאה. מכל מקום, אינני בטוח בכך. אני גם תוהה אם תיאולוגים נוצרים, כמו ג'ון היק, (אשר שאב מהודנטה ניאו-הינדואיזם, אשר הספרות שלה על טהרת השפה האנגלית), ופול קניטר, עשו לנו שירות נצחי. מאחר ובעולם האמיתי, הרווי תרעומת כפי שהוא, לא נוכל לצפות לעתיד של שלום אלא אם נסכים ליישב את החשבון שלנו עם העבר תחילה. אבל אני מקדים את המאוחר.

אוניברסליות והמחקר המודרני של דתות

של, זה שכל בני האדם והתרבויות חיים בתחושה ילידית, שלא ניתן להתכחש לה טרנסנדנטיות, זה עניין אחד. אבל ברצוני לטעון, שהאידיאליזציה של דתיות אנושית כמטריה משותפת של סובלנות, שתחתיה כל הדתות הממשיות יכולות לחוש בנוח במידה שווה, הוא תרגיל גדול בהתעלמות ובשכחה

המערבית. תוצאה של מדיניות ה *laissez-faire*

אפתח את דברי במספר דוגמאות. הנני נוצרי מאמין בעל השכלה, תודה לאל, אך החינוך שלי הוא בדיוק הדבר שמלמד אותי שעלי להיזהר ממערכות חשיבה שמסמיכות אותי להצהיר הצהרות אמת פוזיטיביות על דברים שמעולם לא ירדתי לעומקם – דברים שאני יודע עליהם מספיק בכדי להבין שאינני יודע עליהם דבר. במקרה שלי, דוגמא לכך היא ההינדואיזם. אנסח את דברי במונחים כלליים יותר. יהיה זה מבוסס להבחין בין הנטייה המשותפת, המולדת לאנושות לאינסוף מצד אחד, ולכתות, הקודים, ועקרי האמונה של הדתות "הפוזיטיביות" מצד שני; אך יהיה זה לא מבוסס באותה המידה להפריד בין השניים, ואחר כך להמשיך ולעשות אידיאליזציה של הדחף הדתי על חשבון המסורות הדתיות הגדולות. האידיאליזציה הזו משולה להכרזה המשתמעת של התכונות האופייניות לדתות כחסרות חשיבות דתית (או אנושית, לצורך העניין). די בצדק, לפיכך, הגיעו ההיסטוריונים של הדת למסקנה, כי יש ללמוד את דתות העולם בהתאם לביטויים המסוימים שלהן כדי להבין. ואולם גם כאן יש להישמר: אין ללמוד את הדתות באופן "נייטרלי" או "אובייקטיבי" (כאילו היה מדובר רק בפולקלור או מבנה חברתי), אלא מתוך אהדה – דהיינו, כמסורות ייחודיות המאפשרות לחברים הרבים בקהילות הדתיות

הממשיות לחיות ביראה, בכניעות, בצייתנות, במודעות עצמית, וביושר אינטלקטואלי לנוכח ההווה הבלתי ידוע הגדול ביקום, וקרוב לבית, בצורה הקיימת כאן ועכשיו, בתוך, בקרב ובתוכנו. כאן אם בכלל, "ה' נמצא בפרטים".

זהו המקום שבו אתגר הרמנויטי נעלה פוגש אותנו, בשתי רמות של עוצמה אונטולוגית גוברת.

אוניברסליות כוזבת, חוסר אחריות נאורה

נודה מלכתחילה, המשימה ההרמנויטית הכרוכה בחקר הדתות מרתיעה בפני עצמה. הבין זאת כאשר כתב לפני שתי מאות ש"באותן דתות Schleiermacher פרידריך חיוביות מתועבות.. הכל נראה אמיתי, נמרץ ומוחלט; לכל אינטואיציה יש עקביות מוחלטת, וקשר עם השאר; במסגרתן, לכל הרגשה יש תחום משלה ונקודת התייחסות מסוימת. שם תוכל למצוא כל צורה של רליגיוזיות במקום כלשהו, כמו גם כל הלך של רגש שאליו רק הדת יכולה להוביל אדם; שם תמצא כל חלק של דת שטופחה במקום כלשהו, וכל אחד מהשפעותיה שהושגו במקום כלשהו, שם כל המוסדות המשותפים וכל ביטוי אינדיבידואלי מהווים הוכחה לערך הגבוה המושם על דת, אפילו עד לקיצוניות של לשכוח כל דבר אחר. במסגרתן, התשוקה הקדושה שבה נשמרת הדת, ומהווה מקור הנאה ושיתוף והתשוקה הילדותית שבה נצפים גילויים חדשים של כוחות שמימיים מהווים העירוביה שלא נעלם אפילו מרכיב אחד ממרכיבי הדת, שניתן היה לתפוש מנקודת מבט זו, וכי לא נעלם ולו רגע אחד מרגעיה מבלי שהותיר מצבת זיכרון מאחור.

לפיכך, הבנת דת אחרת מזו שהנך משתייך אליה מתוך העולם הקוהרנטי שלה היא משימה פרשנית עצומה. הרשו לי להזכיר בהקשר זה בהערכה רבה את וילפרד קנטוול סמית ז"ל (1916-2000), מיסיונר נוצרי, שהתאהב בתת-התרבות המוסלמית של הודו, והבין אותה הבנה עמוקה. העבודות שהשאיר מאחוריו מהוות עדות הן לברכה הטבועה במשימה והן בקשיים הכרוכים בה. שכן ניתן לייחס ברכה רבה בהבנת דתות אחרות מהדת שלך, והפילוסוף הדגול הנס-ג'ורג גאדאמר הקדיש את חייו להסביר מדוע וכיצד. רק בניסיון להבין את ה"אחר" הבלתי מוכר (הוכיח גאדאמר), נוכל להתוודע אך תמיד בצורה משוחדת, נוכל להגיע לגילוי עצמי אותנטי ומרענן; הגילוי השקדני של האחר היא דרך המלך למודעות עצמית. ומודעות עצמית – דע את עצמך – המטוהר בסבל מתמשך הופך אותנו לשופטים שלווים והוגנים בכל העניינים האנושיים. הרשו לי להעביר זאת לשפת עקרי האמונה הנוצרית. רק מי שבא "למעננו ולמען ישועתנו" ו"נצלח תחת פונטיאוס פילאט" ניתן להפקיד בידיו "לעשות צדק לחיים ולמתים".

מודע לכך שהדת מופיעה לרוב "בצורה" Schleiermacher נעבור כעת לרמה השנייה. של עבד". לא רק שהדתות נושאות את סימני המוגבלות שלהן בזמן ובמרחב; הן גם נושאות את הסימנים הרבים והמגוונים של העוני האנושי של הדבקים בהן. הדתות, הוא רומז, אינן מעל ביקורת. יחד עם זאת, הוא ממשיך וטוען, אם עלינו לבקר אותן בצורה נכונה, עלינו להשקיע מאמץ לפרש אותן כפי שהן ראויות לפירוש, דהיינו, לאור מה שהוא מכנה תחושת יראת הכבוד של תלות מוחלטת באלוהות. זהו הדבר שאליו התייחסתי כאל "הנטייה המשותפת, המולדת של האנושות לאינסוף".

למרבה הצער, זהו בדיוק המקום שבו הדאיזם אכזב אותנו. הוא צמצם את הרליגיוזיות לתכונה אנושית בלבד, וכך הותיר את האינסוף למנגנונים שלו; בעשותו כן, הוא ביצע שגיאה תיאולוגית גדולה. אך מה שמטריד אותי בשלב הזה הוא עניין אחר: ההצעה של הדאיזם לרליגיוזיות נאורה היא טעות גדולה של שיפוט אנושי. קומץ הנאורים, המתחממים בנאורותם, ומטיפים לבשורה של פשטות, כנות, רציונליות ואופטימיזם טולטרנטי, לקחו פסק זמן מן המציאות. הם לא כיבדו אותנו, האנושות בכל רחבי העולם, בכל התעניינות מיוחדת בדרכים המגוונות של להיות אנושיים; וחשוב מכך, בכך שהכריזו עלינו כטהורים מלידה, הם שללו כל קשר עם כשלון, רוע וחטא – שלנו ושלם. בצורת ההתייחסות הזו להיסטוריה רווית האפליה והאלימות של האנושות, ההשכלה עשתה לכולנו אי צדק גדול בעצם המחמאה שחלקה לכולנו: בהסמקה ראשונה, מה שהיא אמרה לנו אודות ההומניות המקורית ה"טהורה" שלנו היה מחמיא, אבל הנאיביות החבויה במחמאה הייתה מטעה עד כדי חטא. בכך שכינתה אותנו ילדים לא מפונקים, ההשכלה ומה שבא בעקבותיה רחצו בנקיון כפיהם של אחריות מוסרית ועודדו את כולנו לא עשה את הטעות הזאת. הוא הכיר ב"צורה" Schleiermacher לעשות כמותם. האם אפשר להניח כי הוא ראה צורה זו בישו; האנושית "כ"צורת העבד" כאשר ראה זאת? מלכתחילה

האשמה? שכחה? תשובה

מכל מה שנאמר עד כה עולה סוגיה תיאולוגית ראשונה במעלה. הבה אתחיל במילת אזהרה: לא ניתן להעלות סוגיה זו ללא מבוכה, ומבוכה היא בדיוק מה שמשתמע ממנה: מביכה. כאן, באגן הים התיכון, המבוכה הייתה מזה שנים אחד מהפשעים החמורים לא תבין" נתפש כמעט כמו ציווי " . brutta figura ביותר כנגד האנושות: התבזות, ציווי שמוכר גם במקומות אחרים בעולם. האפיפיור ג'ון פול השני התברך – אלוהי בתכונה אמיצה שאין עליה עוררין: לא לחשוש ממבוכה או משיפוט אנושי. שאגאל הלך בעקבותיו בהצגת ישו כשותף של היהודים הנרדפים; גם כאשר קיבל קיתונות של ביקורת מיהודים רבים, הוא הציג את ההבנה העצמית המסורתית הנוצרית במבוכה

גדולה, בכך שרמז על כך שנוצרים יכולים, או צריכים, להכיר בישו הסובל ביהודים הסובלים.

אם כך, האם אנו, הנוצרים, יכולים לשאת את המבוכה של התמודדות עם חטאי התרבות שמילאנו תפקיד ראשי בעיצובה? האם יהודים כאן בישראל מסוגלים לכך? האם מסוגלים לכך מוסלמים, הינדואים, טאואיסטים, בודהיסטים? או האם כולנו נדונים להזכיר בעת ובעונה אחת לכול אלו שגורמים לנו מבוכה, בכך שהם מזכירים לנו כמה הם טועים, או שלכל היותר הם צודקים רק באופן חלקי – משהו שמאפיין באופן טיפוסי את כולנו?

רבים – בהתאם לכך, האם עלינו, הקתולים, לראות את ישו הסובל בקורבנות הצלבנים מלחמה נוצרית הפעם? – מהם מוסלמים פשוטים שדתם הושמצה לטובת מלחמת קודש שנשרף על הגרדום מסיבות שהיו קשורות הרבה, האם ניתן לראות את ישו ביאן הוס יותר לבני העיר אנטי כפריים מאשר לה? האם ניתן לראות אותו בגלילאו, קצר-רוח, לבטח, אבל מושתק, כלוא, ומוצג כבלתי אמין רק בגלל שניסה להבין את מה שראה? האם ניתן לראות אותו בנשמות פראיות כמו גיאורדנו ברונו וגירולמו סוונרולה ומישל סוזיני ומנוציו הטוחן, כפר בעל השפעה שנרדף ע"י האינקוויזיציה בצפון איטליה בשלהי המאה ה-16 – אשר כולם הועלו לעמוד המוקד? האם אנחנו באמת חייבים לעצמנו לפנות בראש ובראשונה להיסטוריה או לאפולוגטיקה – ללא קשר לחינוך המתנגדים או השמצתם - כדי לפחות לפטור עצמנו באופן חלקי, באמצעות ההסבר, שדברים אלה נעשו עקב "מצבי חירום" או "זמנים אחרים"?

– האם אנו הנוצרים. "Jesus sera en agonie jusqu'a la fin du monde: il ne faut pas dormir pendant ce temps-la". ברצוני לחדד את השאלה. פסקל כתב ש אורתודוקסים, קתולים ופרוטסטנטים, יכולים ללמוד איך לצפות, כציפיה טבעית, את מה שאנו עלולים לאות בעולם, הסבל של ישו בראש ובראשונה, דהיינו, לפני כל דבר אחר, ולפיכך, לפני שאנו מכריזים על ניקיון המצפון שלנו או מגינים על שמנו הטוב? האם נוכל להתעניין יותר בתיקונים ושינויים המחוללים בידי אחרים מאשר בעמידה על זכויותינו ומזונותינו? האם פיתחנו אוזן קשובה לזעקות העני? האם נוכל להשהות את ההרגל של להיות שופטים במשפט של עצמנו ולקבוע את מידת השגיאה המדויקת שלנו לפני שנקשיב לאחרים? או האם נעמיד בסימן שאלה את עצמנו ואת הניצול שלנו רק לאחר שמצאנו פתרונות המדגימים שהטעויות שלנו "אינן כל כך נוראות כפי שהן נראות"? והאם אנו מוכנים לסבול מבוכה מוצדקת לפחות בחלקה? ואם כן, האם דורש הדבר מאתנו הקתולים, ומכל הנוצרים האחרים, שינוי בדמיון, ולאחר מכן, גם פרשנות חוזרת של הדוקטרינה הנוצרית אודות האיש, ישו, והכהונה שלו, של הצגת הבנה כלפי "הבורים והסוררים" האם נבצע פרשנות חוזרת לאור יחסי העבר שלנו עם היהודים, המוסלמים,

האוניטריים, פורשים מן הכנסיה האנגליקנית, עם חלוצים בלמדנות ובמדע? ואפשר להמשיך ולמנות עוד ועוד.

שבח ותשובה

אני חושש שאני מגזים מעט בהטפות. למעשה, החולשה האנושית הקיימת אפילו בקהילות קולוסאליות כדוגמת הכנסייה הקתולית, או העולם הנוצרי עשויה להקשות גם עליהם לעכל את מה שאני מציע. הרשו לי לסיים בהצעה מפורשת יותר, היכן בדיוק במסורת שלנו יכולים אנחנו, הנוצרים, לבית הספר לתשובה.

פירושן *confessio* ו *confiteor* אוגוסטין אומר את הדברים בצורה תמציתית: "שבח האל" ו "האשמת עצמנו", בהתאמה. צמד המלים הם צדדים שונים של אותו המטבע. מצויים בידנו הוידויים שלו המוכיחים זאת: הם התפילה הארוכה ביותר של חטא שבח והודייה לאל בהיסטוריה הנוצרית, כמו גם אקט התשובה הארוך ביותר על חיי חיים אשר, בחוסר מושלמותם, נדונים להיות מוכי חטא – קודמים

אוגוסטין, מקורי ככל שיהיה, אינו האיש שגילה זאת. הוא גילה את ההרגל הזה של שבח וידויים), (*confessions* ותשובה בתנך, ובפרט בספר תהילים. "אין זה מפתיע, ש המלאים בתחושה דרמטית של התערבות אלוהים בחיי אוגוסטין, משובצים בשפת ספר התהילים". בפסוקים רבים מספר תהילים, קינות ותשובה על חולשה וחטא, הכרזות על תום בנוכחות האלוהים, כעס והתמרמרות על חוסר הצדק וההגינות בעולם, הוקעת אויבים אלימים מסביב, תלונות על אדישות, כביכול, של האלוהים כלפי הצדיקים, ויותר מכל דבר אחר, פחד לנוכח הסיכוי של אבדן החיים, נשמעים ללא בוש, בתשוקה. יחד עם זאת, בעצם הגייתם, הם הופכים למילות שבח והודייה המוצעים לאלוהים, "האדון, הכל יכול, הרחום והחנן, הסובל ומלא באהבה ואמת, שם את מבטחו באלפים, מוחל על חוסר שוויון, עברה וחטא, אך אשר בשום אופן לא יטהר את האשמים". הידע והבעת התודה לאלוהים וההודאה על חוסר הערך הם בלתי נפרדים זה מזה, ראו משה ואליהו.

אמונה ושאלת שאלות

עבור הנוצרים, אמונה באלוהים באמצעות ישו הנוצרי היא בלתי נפרדת ממה שאנו מכנים תחייתו של ישו. כרגיל אנו אנושות חסרת ניחומים, הנתפסת לעיתים קרובות בכישלון ובחטא; כמו אדם וחווה, במקום לעמוד מבווישים ונכלמים מלפני האנשים החיים,

אנו מנסים להתחמק בסבך השיחים ולהסתיר את מערומינו זה מזה. אבל שום הסוואה לא תועיל; אנחנו לא זקוקים להרגעה אלא לאמת: תמונה של הנחש שהכיש אותנו, מורם גבוה, כמזכרת זיכרון, או שאנו זקוקים לישו, הרץ אחרי פילטוס כעד - המביא ענן גדול של עדים לאנושיות ולחוסר האנושיות שלנו, כולם יהודים – להיות מורמים למעלה גבוה ומשופדים. רק סוג זה של מפגש עם האנושות הפצועה יכין אותנו להתגלות אלוהים (וה' בלבד) כ"עד הנאמן והנכון" ו"הצודק והקדוש". הוא מאפשר לנו להתהלל ולהתפאר, באלוהים, בעולם, זה בזה, ולפיכך גם בעצמנו. להדר, להלל, לכבד – בפועל, כיצד הם נעשים? הרשו לי לסיים ברמז.

היישר באמצע התפילה של מרק, אנו מגיעים לסצינה של ההכרה של ישו, בידי שמעון פיטר, כמי שנמשח ע"י ה', - המשיח. ההכרה מתרחשת בתגובה לא להטפה של ישו, אלא לשאלה שהוא שואל: "אבל אתה, מי אתה חושב שהנני?" במילים אחרות, כדי לבסס את זהותו, ישו מתגלה בפני אחרים – אחרים שוגים, שבריריים וחוטאים; הם עשויים שלא לפרש אותו כהלכה. למעשה, שמעון פיטר עושה בדיוק את הדבר הזה: הוא מסביר לישו שסבל ומוות הוא הדבר האחרון שהוא מתכנן למשיח, וישו מפנה אליו את גבו ושולח אותו לעזאזל: "לך לך מכאן, שטן". אם כן, ישו מציג את זהותו ע"י כך שהוא נפתח לאחרים בדרך של שאלה; באופן משתמע. עם זאת, הוא לא חי על הכוח של השיפוט האנושי שהוא תובע אלא מתמיכתו של ה'. בעזרת תמיכה זו, הוא יכול להרשות לעצמו לחיות כמו הטלה המובל אל הטבח, בטוח שה' הוא אלוהי החיים. הוא יכול להרשות לעצמו לאבד את חייו שלו, שכן הוא שם את מבטחו באל החי.

חלמתי פעם חלום מוזר. בחלום ישו וגאוסטאמה הבודהה נפגשו ושוחחו זה עם זה. לאף אחד מהם לא היו תשובות לתת; רק שאלות. באופן לא מפתיע, בחלומי, ישו היה זה ששאל יותר שאלות מכפי שבודהה יכל לענות עליהן. אולם שניהם התחילו בשאלת שאלות הדדית, בניסיון לעמוד על החוכמה ועל הטיפשות של שניהם, על האכזבות ועל הכאב, הסיפוקים והשמחות; וכך העניקו כבוד זה לזה באמצעות שאלת שאלות, חקירה וחיפוש, הם פיארו והללו את זה שראוי להלל, עכשיו ולעולמי עד.

לפיכך אני מציע היום חלום יקיצה. האם נוכל להפקיד עצמנו איש בידי רעהו, רק כדי למצוא עצמנו בידיים לא של אויבנו כי אם בידי ידידים לתמיד? אני יודע שיהיו נחוצים לנו שני דברים. ראשית, כוח הסבל ועוז הרוח של מי שנשאר ער בחשכה. פרט לכך, סבלנות אין קץ המהולה בחמלה – מהסוג הסקרן, החוקר.

